

2017.06.04

Gerbiama Draugo šeštadienio priedo redaktore Renata Šerelyte,

Skaičiau jūsų 2017 m. gegužės 6 d. paskelbtą Perpetua Dumšienės straipsnį "1941 metai: didžiosios ir asmeninės istorijos sankirtos (4)". Straipsnis svarbus, jame yra vertingų prisiminimų.

Straipsnis baigiasi kilniu išsūkiu: "O mes ar turime drąsos - nuosekliai, atidžiai, ryžtingai, nešališkai ir nesusaprastindami sudėtingos istorijos - kalbėtis apie 1941 metų Birželio įvykius Lietuvoje?"

Taigi, siūlau "Drauge" aptarti tame pačiame 8-ame puslapyje jūsų paskelbtą "Į Laisvę" laikraščio pirmojo numerio dalinį atvaizdą. Gal nustebinsime, kas tai per laikraštis. Gal susirūpinsime, kaip jisai veikia mūsų pasąmone.

Panašus atvaizdas puošia išeivijos straipsnius ir vadovėlius jau pusę šimtmečio. Matyt, kažkas išeivijoje išsaugojo laikraščio originalą. Taigi, palyginkime atvaizdą su originalu:

<http://www.selflearners.net/uploads/Holocaust/ILaisve19410624.pdf>

Ką pastebime?

Pirmiausia, nurėžtas dešinysis stulpelis, "Fuhrerio pareiškimas". Tai suprantama, nes Hitlerio paminėjimas dergia mūsų sukilėlių, mūsų tautos valios reiškėjų, paskelbto Lietuvos nepriklausomybės atstatymą. Iškart verstų skaitytoją suabejoti ir susilaikyti, neleisti atvaizdai tapti šventu ir įsimintinu ženklu mūsų lietuvių tautos didvyrių atsidavimo Lietuvos nepriklausomybei.

Kas nemažiau svarbu, atvaizde turinys neįskaitomas. Kas ten rašoma? Kokią lietuvių didvyrių išmintį "Draugas" krauna į sąmonę, ir kokia apšviestų sąmonę, jei tik būtų mums įskaitoma? Pasižiūrėjus į originalą, suprantame, kodėl atvaizdas tyčia taip sukurtas, kad neįskaitytumėme. Antrame vedamojo stulpelyje parašyta: "...pavyzdžių, kaip jie jautėsi dideliais "ponais", nors jie kalbėjo proletariato bei liaudies vardu. Dabar jų "gešeftui", kuriam bolševikų sistema jiems ne blogiau tarnavo negu anksčiau jų turėtosios krautuvės, bankai, fabrikai, yra atėjęs galas."

Eina kalba apie Lietuvos žydus. Štai prieš tai ėję žodžiai:

"Galvotrūkčiais bėga ir bolševikų sėbrai žydai, kuriems komunizmas buvo geriausia priemonė išnaudoti kitus ir valdyti, nes balšavizmas ir žydai yra vienas ir tas pats neperskiriamas dalykas. Mes matėme, kaip žydai buvo įgavę ragus, kaip jie buvo ėmę įstaigose šeimininkauti, mes turime daug..."

Ir visgi, nepaisant karo pradžios, vedamajame užjaučiami lietuviai komunistai:

"Bėga taip pat ir tie lietuviai pasidavėliai, kurie tarnavo rusų bolševizmui. Tai yra pasigailėjimo vertos žmogystos, apgautos ir apviltos aukos. Jie tikėjosi neva tarnauja žmonių ir liaudies gerovei, o iš tikrųjų jie tarnavo rusų nepasotinamam ir grobuoniškam gobšumui, jų imperializmui."

Vadinasi, reikia pasigailėti bolševizmo tarnų, lietuvių pasidavėlių. Tuo tarpu žydai - ne tik vyrai, bet ir moterys, vaikai, senukai - ne tik bolševizmo laikais, bet ir nepriklausomybės laikais - jautėsi dideliais "ponais". Jie tapatintini su bolševizmu, su kankintojais, spaudėjais ir pavergėjais. Manau, gudrusis vedamojo rašytojas paliko skaitytojui išvesti lygtį - savo tulžį lieti ne ant lietuvių komunistų, bet ant... žydų, ir juos vyti iš Lietuvos. Betgi, tai etninis valymas, nusikaltimas prieš žmoniją, tikrai ne švelnesnis už trėmimus į Sibirą. Juk sovietai okupantai trėmė tik 10% ir netgi parūpino transportą.

Nežinome, kas parašė vedamąjį, tačiau žinome redaktorius. Tai žymūs katalikų šviesuoliai, laikinai einantis Laikiniosios vyriausybės pirmininko pareigas Juozas Ambrazevičius-Brazaitis, istorikas Zenonas Ivinskis, filosofas Juozas Girnius ir redaktorius Jonas Virbickas. Žinome, kad laikraštis dar nebuvo vokiečių cenzūruojamas. Taip pat žinome, kad šis pirmasis numeris buvo platinamas Viliampolėje, būtent pogromo metu. Visa tai žinome iš nuo 1953 m. JAV leidžiamo J.Brazaičio ir paskui kitų redaguojamo žurnalo "Į laisvę", kuriame paskelbti anų laikų prisiminimai apie pirmojo laikraščio leidimo aplinkybes. Žurnalas taip pat paskelbdavo būtent panašų atvaizdą. Tik niekada neperspausdino ir neapmąstė originalo turinio. Ir niekas neatskleidė, kas tasai autorius "K.P.", kuris parašė vedamąjį "Priespaudą numetant".

Tačiau iš vedamojo turinio galime daug ką pasakyti apie autorių. Pirmiausia, vedamasis akivaizdžiai parašytas prieš invazijos pradžią. Jame jokių žinių, kad lietuviai būtų buvę sukilę, nė paskelbė nepriklausomybę, nė sudarę vyriausybę. Straipsnis galėjo baigtis žodžiais, "Po klaidos ir tamsios ištisų metų nakties vėl galime ir turime teisės tikėtis laimingesnio rytojaus." Matyt, šį straipsnį jau buvo pradėję rinkti laikraščio rinkėjai. Tik straipsnio pabaigoje redaktoriai pridėjo, "Lietuvių tauta vėl turi galimybės atgimti ir sukurti Nepriklausomą Lietuvą. Reikšdami padėką Didžiajai Vokietijai, jos Armijai ir Vadui Adolfui Hitleriui už mūsų išlaisvinimą nuo baisaus jungo, vėl turime teisės sušukti: "Tegyvuoja Nepriklausoma ir Laisva Lietuva"". K.P.

Straipsnyje paminėti birželio 14-18 d. trėmimai. Tačiau netikėtina, kad vedamasis rašytas Lietuvoje, juk jisai neatspindi nė Lietuvos gyvenimo, nė įvykių, nė nuotaikų. Priešingai, jisai atspindi kai kurių nacių Vokietijų esančių lietuvių požiūrį. Jame jaučiasi Berlyne esančio Lietuvių Aktyvistų Fronto vado

Kazio Škirpos jau 1940 m. liepos mėn. pradžioje sumanyta strategija kurstyti lietuvius sukilti skleidžiant neapykantą žydams. Tačiau kodėl vedamajame neminimas nė Lietuvių Aktyvistų Frontas, nė Kazys Škirpa?

K.Škirpa ir Lietuvių Aktyvistų Frontas labai rėmėsi voldemarininkais. Jie tačiau nesutiko su K.Škirpos mintimi skelbti Lietuvos nepriklausomybę net jeigu nacių Vokietija tam prieštarautų. Užtat jau 1941 m. kovo ir balandžio mėnesį, karo lakūno kapitono Jono Pyragiaus vedami, jie išdavė K.Škirpą, ir patys susidėjo su nacių Vokietijos saugumo tarnyba SD, su karine žvalgyba - abveru ir su kariuomene. Tai buvo nesudėtinga nes LAF veiklai Karaliaučiuje, ir jos ryšiams su Vokietijos abveru bei kariuomene, taip pat su LAF ryšininkais, vadovavo voldemarininkai Klemensas Brunius ir Stasys Puodžius. Voldemarininkai sukūrė partiją, kurią norėjo pavadinti Lietuvių nacionalsocialistų partija, tačiau naciams neleidus, pavadino Lietuvos nacionalistų partija. Jų išdavystę akivaizdžiai parodo su saugumo tarnyba (Sicherdienst) ir kariuomenės vadovybe (Wehrstab) suderintas, L.N.P. pažymėtas, privalomas ginkluotų lietuvių pažymėjimas:

<http://www.ms.lt/derlius/Holokaustas/15LNPSicherheitsdienst.png>

Voldemarininkai taip pat netikėjo, kad įmanoma žydus iš Lietuvos išbaidyti. Jie nusiteikė juos išžudyti. Žinome iš jų birželio 14–15 d. surašytos "Lietuvos Nacionalsocialisto "Geležinio Vilko" kovos Fronto programos", kad "Žydai išbraukiami iš gyvenimo."

http://www.selflearners.net/uploads/Holocaust/ZenonasBlynas_19410811_GVprograma.pdf

Savo programą patvirtino darbai. Jie surengė liepos 23-24 d. pučą būk tai prieš Laikinąją vyriausybę, bet būtent prieš lietuvių pajėgų vadovą Jurgį Bobelį, kadangi jisai trukdė jiems išžudyti Lietuvos žydus. Tai aišku iš nužudytų žydų statistikos, bet taip pat patvirtina liudijimai: Kazio Bobelio, Gerardo Binkio ir Algimanto Liekio pakalbinti JAV gyvenantys LAF aktyvistai.

Voldemarininkai, išdavė K.Škirpą, visiškai nesitikėjo, kad Kaune studentai sukils ir paskelbs Lietuvos nepriklausomybę.

"Į laisvę" vedamasis atspindi būtent K.Škirpos išdavikų požiūrį. Jisai net nemini lietuvių sukilėlių, bet viltis deda į Vokietijos Armiją. Kaip vokiečiai reikalavo, jisai jokių būdu neskelbia "nepriklausomos Lietuvos", o tiesiog, kad "vėl galėsime pasijusti laisvi ir numesti tą nežmonišką jungą". Jo negalėjo parašyti K.Škirpa, nė jo šalininkai. Ir kaip jisai galėjo atsirasti Lietuvoje? Tuo pačiu LAF ryšininkų tinklu, kuriam vadovavo Karaliaučiuje esantis abveras ir voldemarininkai K.Brunius ir S.Puodžius.

Niekas neatskleidė ir nepagyrytė to gudraus propagandisto, K.P., kuriam priskirtas vedamasis. Tačiau pagal tikslus, nuotaikas ir aplinkybes, paprasčiausia manyti, jog tai kapitonas Pyragius, kuris savo straipsnius pasirašydavo kpt. P. Kaune redaktoriai galėjo užrašyti K.P. Belineka suabejoti, kodėl jis paskui šiuo straipsniu nepasigyrė? Ir ar jisai buvo tiek raštingas parašyti tokį propagandos šedevrą? Tačiau K.Škirpa buvo įjungęs į darbą Bronį Railą ir kitus gabius propagandos kūrėjus, kurie gal nebūtų atsisakę kapitonui Pyragiui padėti, tautos labui.

Kapitonas Jonas Pyragius paskui ne tik vadovavo pučui prieš Lietuvos laikinąją vyriausybę ir pulkininką Jurgį Bobelį. Kaip žinome iš LNP inteligento Zenono Blyno dienoraščio, jisai buvo besąlygiškas Lietuvos žydų išžudymo šalininkas. 1943-1944 m. jisai naciams okupantams tarnavo Lietuvos tarėju saugumo reikalams. Pogrindžio spauda "Lietuvos Judas" lietuvių geštapininkų sąrašė jį įvardino pirmuoju.

"Drauge" paskelbtame, apkarpytame atvaizde, visa tai nežymu. Užtat atvaizdas gali žymėti šventą ir teisingą atsidavimą Lietuvos nepriklausomybės atstatymui. Tačiau Lietuvos istorijos žinovui jisai reiškia daug daugiau:

- * Lietuviai sukilėliai savo viltis sudėjo į Adolfą Hitlerį ir nacionalsocializmo pergalę.
- * Lietuvių vadovai draudė lietuviams keršyti lietuviams komunistams.
- * Lietuvių vadovai tyčia skatino lietuvius neapkęsti žydų - vaikų, moterų, senukų - ir teigiamai vertinti jų išvykimą iš Lietuvos.
- * Šią lietuvių Vokietijoje sumanytą strategiją palaimino žymūs lietuviai katalikai Kaune, įskaitant Lietuvos ministro pirmininko pareigas einantis J.Ambrazevičius-Brazaitis.
- * Bendrai, lietuviai ne šiaip, nevalingai "keršijo" žydams, bet patys sąmoningai kurstė "kerštą".
- * Lietuvių sukilėliai paskelbė vedamąjį, kurio mintys iš esmės priešingos Lietuvos nepriklausomybei.
- * Vedamojo autorius nemini K.Škirpos, nė Lietuvių aktyvistų fronto, nė nepriklausomybės siekio, ir pagal turinį manytina, buvo K.Škirpos išdavikas, visiškai nesitikintis, kad studentai Kaune paskelbs nepriklausomybę.
- * Vedamasis pateko į Kauną su Vokietijos (abvero, o gal netgi SD ir SS) pagalba ir sutampa su SS generolo Franco Valterio Štalekerio tikslu įtraukti lietuvius į pogromus, apie kuriuos Draugo straipsnis ir užsimena.
- * Gali netgi būti, kad vedamąjį parašė kapitonas Jonas Pyragius, su kitais voldemarininkais dalyvavęs puče 1934 m. prieš nepriklausomos Lietuvos vyriausybę, vadovavęs 1941 m. pučui prieš Lietuvos laikinąją vyriausybę, ir skatinęs visų Lietuvos žydų išžudymą.

Visa tai yra praeitis. O dabartis, tai kad mes šį atvaizdą - apkarpytą, pamiglintą - rodom "Drauge", o gal ir vaikams šeštadieninėje mokykloje, kaip kad man, Kalifornijoje augusiam, rodė. J.Ambrazevičiaus-Brazaičio ir jo bendraminčių leistame žurnale "Į Laisvę", 1961 m. Nr. 25 (62) rasime panašiai apkarpytą atvaizdą. Vadinasi, Kaune esančios Lietuvos laikinosios vyriausybės vadovas nepaprieštaravo, kad "Į Laisvės" laikraščio pirmojo numerio atvaizdas taptų sukilimo atminimo ženklu. Jei tik kaklą pasuksime į kairę, kad nesimatytytų Fiureris, ir primerksime akis, kad nesimatytytų žydai, tai viskas bus gerai. Matysime, kaip tarsi tikrai buvo.

Ir kam nuo to blogiau?

Mano dėdė man vis primena lietuvišką patarlę, "Paukštis savo lizdo neteršia." O man tačiau keista, kad sėdime lizde, kurį priteršė mūsų "didvyriai". Draudžiame jį išvalyti, ir draudžiame pasakyti, kad jisai dvokia. Man asmeniškai atrodo, kad tai pagrindinė priežastis, dėl kurios iš mūsų lizdo jau baigia išlipti pirmas milijonas. Dėl to, kad mūsų Lietuvos sąmonėje išliko susipriešinimas tarp "disidentų" ir "kolaborantų", tarp tų kurie išgyveno sovietų okupaciją ir tų kurie tiesiog prisimena tarybinį laikotarpį. Deja, netikrų "šventųjų" išaukštinimas mūsų neapjungia meile tėvynei. Tad pirmiausia burbulų pūtimu kenkiame savo tautai.

Bet, pagalvokime, taip pat užgauname Lietuvos žydus. Juk iškyla, kad pasiteisinimas, jog "žydai kalti - žydai iššaukė kerštą", gal neturi pagrindo.

Rašau jums, Draugo kultūrinio priedo redaktorei, kadangi geranoriškai suprantu jūsų dėmesį šiam laikotarpiui. Tikiu pasidalinti savo tyrimų išdavamis. Juk gal tai jums visai nežinoma. O gal sutiksite paskelbti šį mano laišką ar kaip nors kitaip apšviesti gerbiamus, ištikimus "Draugo" skaitytojus. O gal net "Drauge" perspausdintumėte "Į Laisvę" laikraščio pirmąjį numerį. Tai būtų prasminga mūsų lietuvių sukilimo jubiliejaus proga.

Andrius Kulikauskas

Lektorius

VG TU Filosofijos ir komunikacijos katedra

+370 607 27 665

deklaracijoje antrame punkte konstatuodamas:

"Suvereninė Lietuvos valstybė nei dėl Sovietų Sąjungos nei dėl dabartinės reichs okupacijos nėra išnykusi, tik suvereninių valstybės organų veikimas yra laikinai sutrukdytas. 1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjungos okupacijos ir tos okupacijos prievartoje padarytų kitų jėgos ir klastos aktų pertrauktas Lietuvos suvereninių organų veikimas 1941 m. birželio 23 d. Tautos sukilimo ir Laikinosios Vyriausybės veikimo buvo laikinai atstatytas".

Dabartinis Vilkas nuėjo kitu ke-

liu — nutyėjimo keliu. Gal dėl to, kad šitas Vilkas žymiai skiriasi nuo ano Vilko. Skiriasi ir savo organizacine sudėtimi ir juo labiau asmenine — jame nebeliko Lietuvoje rezistencijoje dalyvavusių žmonių. Šitai padeda dabartinio Vilko tyliėjimą suprasti, bet tai neaiškia, kad jo tylą apie kovojančią Lietuvą galima vertinti pozityvia žygiu Lietuvos laisvei.

Kitu keliu nuėjo lietuvių spaudos dauguma Amerikoje, pakankamai ryškiai atkreipdama dėmesį į kovojančios Lietuvos sukaktą demaskuodama sovietinės propagandos jautrumo dėl jos priežastis.

Į LAISVĘ NUEITAS KELIAS

Į LAISVĘ sulaukė 20 metų. Dienraščio Į LAISVĘ pirmas nr. pasirodė Kaune 1941 m. birželio 24 d., kai Lietuvių Aktyviųjų Fronto paskelbtas lietuvių tautos sukilimas jau buvo paskelbta sukilimo pastatyta Laikinoji Vyriausybė.

(Sekančiame puslapy įdedame to istorinio Į laisvę n-rio mažą gabaliuką).

Per dvidešimt metų Į LAISVĘ nueitas kelias permainingas: iš laisvo dienraščio nusikėlė į pagrindį ir tapo pagrindžio leidiniu, blykstelėjo Vokietijoj, kaip trimėnesinis žurnalas atgaivintas Amerikoje. Keitėsi apsauginimo vietos, keltėsi net kontinentai, bet nesikeitė idealai, kuriuos turėjo pirmieji leidėjai, organizatoriai, bendradarbiai...

Kelias į laisvę davė dienraščiui vardą. 1941 m. birželio 23 d., pirmadienį, kai Kauno gatvėse su-

tratėjo pirmieji sukilimo šūviai, būrelis būsimo ir jau renkamo dienraščio organizatorių parinko vardą. Buvo keletas siūlymų. Apstotota prie Į LAISVĘ. Kodėl? Jauستا pavojus, kad nacinė Vokietija Lietuvai laisvės gali neduoti, nors ji ir bus iškovota pačių lietuvių aukomis. Sutarta: jei Vokietija lietuvių išsikovotą laisvę priims, tada kelias į laisvę bus pasibaigęs, tada bus nesunku ir pirmąją raidę nubraukti. Tuo tarpu dar tebėra kovos kelias į laisvę.

Jauستا pavojus greit pasitvirtino, Vokietiai pradėjo Į LAISVĘ varžyti. Ji turėjo spausdinti vokiečių privalomus pranešimus, kurie ir neatitiko jos paskirčiai. Cenzūra nepraleido nekalto patrijotinio Pulgio Andriušo reportažo "Lietuviškas kaimas vėl dainuoja", kuriame buvo rašoma, kaip dabar lietuvių kaimo jaunimas

LAISVĖ

LEIDŽI
1941

ATSTATOMA LAISVA LIETUVA

sidariusi laikinoji vėl naujai atgimstančios Vyriausybės šiuo skelbia atstatanti Laisvą ir tikrąją Lietuvos Valstybę.

Ziaurusio bolševikų teroro iškankinta Lietuvių Tauta ryžiasi kurti savo ateitį tautinės vienybės ir socialinio teisingumo pagrindais.

Toliau eina parašai.

Vilnius, Kaunas 1941 m. birželio 23.

PRIESPAUDĄ NUMETANT

galiau įvyko tai, ko mes visi lietuviškai seniai ir apie ką seniai svajojome. Nuo to laiko, ševikai, melagingai primedami Lietuvai pasiegtąsias tariajamas laisvę, užgrobe mūsų tautos ištiesus dvyliką mėnesių visi padoresnėji

pavyzdžių, kaip tie ištiesus dideliais „ponais“, nors jie kamejo proletariato „si laudies vardu. Dabar jų „gešelfui“, kuriam bolševikų sistema jiems ne blogiau tarnavo negu anksčiau jų turėtosios krautuvės, bankai, fabrikai, yra atities galas.

džiūgauti ir dainuoti savo jėgomis laisvę ir nepriklausomybę išsikovojo. Vėliau vokiečiai vertė vieną puslapį skirti straipsniams ir žinioms vokiečių kalba. Dar vėliau vokiečių civilinės valdžios organų įsakymu Į LAISVĘ vietoje pasirodė Ateitis, jau atsiskiusi jos idealų ir nieko bendro neturinti su Ateitininkijos Ateitimi.

Į LAISVĘ, netekusi laisvės višumoje, nusikėlė į pagrindį. Tai buvo jos rezistencinė paskirtis. Tada jau buvo uždraustas laisvas žodis, išsklaidyta sukilimo pastatyta Laikinoji Vyriausybė ir laisvės viltys dingusios. Į LAISVĘ pagrindinyje informavo apie padėtį, apie vokiečių daromas skriaudas Lietuvai ir jos žmonėms ir apie nacinės Vokietijos užmačius Lietuvą kolonizuoti.

Į LAISVĘ kaip trimėnesinis žurnalas Amerikoje atgaivintas 1953 m. Išleidžiant pirmąjį numerį Amerikoje pasakyti jos tikslai: "rezistencijos ir budėjimo dvasiai

palaiykty; tai dvasiai, kokią turėjo pirmieji Į LAISVĘ leidėjai, rašytojai, platintojai, daugumas jau savo gyvybę dėl laisvės atidavę".

Į LAISVĘ per 20 metų buvo ir toliau liks ištikima atviram ir nemeluotam žodžiui, už laisvę žuvusiems ir už laisvę kovojantiems draugams, pažįstamiems ir nepažįstamiems, bet BROLIAMS.

PIRMIEJI Į LAISVĘ SKAITYTOJAI

Birželio 24-sios vakaras. Sujuda baimingai Kauno Senamiestis nuo tolimų duslių sprogimų, ir vėl be galo siegianti tyla. Nuo Aleksoto ritasi per Nemuną vėsa, irgi tokia baugi, jazminais kvepianti. Stoviu prie praviro lango Daugirdo gatvės, I Nuovados būstinės. Tyla iki apalpimo, ypač po dienos čiūzenimo gatvės grindiniu, kur kareiviai vilko pavargusių batus žaliakalnio link. Buvo tiek daug